

MEDZINÁRODNÁ MEDZIKNIŽNIČNÁ VÝPOŽIČNÁ SLUŽBA V SLOVENSKEJ REPUBLIKE V ROKOCH 2002 A 2003

Štatistické vyhodnotenie, aktuálny stav a perspektívy spolupráce

Jana Sochorová, Univerzitná knižnica v Bratislave

Medzinárodná medziknižničná výpožičná služba je tradičnou, štandardne poskytovanou informačnou službou v celom knižnično-informačnom systéme Slovenskej republiky. Jej štruktúra sa historicky vyvíjala ako prirodzená súčasť práce vedeckej knižnice v determinácii na celkové prúdy v slovenskom knihovníctve. Základnou ideou platformy takejto služby bolo, aby celý národný informačný systém mohol aktívne reagovať na všetky informačné potreby používateľa bez ohľadu na lokalitu z ktorej bola požiadavka kreovaná. Takáto výstavba štruktúry práce medzinárodnej medziknižničnej výpožičnej služby vzhľadom na sebevlasnú kohéznosť viedla k profilácii jej poskytovania. Postupne sa vykreovala do pomerne efektívne pracujúcej formy poskytovania služieb v súlade so všeobecne záväznými právnymi predpismi a doporučeniami IFLA.

Ktorákoľvek z knižníc Slovenskej republiky sa môže aktívne zapojiť do poskytovania požiadaviek cez medzinárodnú medziknižničnú výpožičnú službu tak, že svoje požiadavky uplatní cez profilovo centralizovaný systém, v ktorom úlohu koordinátora vykonávajú najväčšie knižnice na Slovensku. Takáto dejinne osvedčená prax nachádza oporu i v platnom zákone o knižniciach. Národným ústredím medzinárodnej medziknižničnej výpožičnej služby je Univerzitná knižnica v Bratislave, ktorá v rámci profilácie služby sa zameriava spolu so Slovenskou národnou knižnicou v Martine a Ústrednou knižnicou Slovenskej akadémie vied v Bratislave na získavanie výpožičiek dokumentov univerzálneho, spoločenskovedného a prírodovedného charakteru. Na technické vedné odbory sa špecializuje Centrum vedeckotechnických informácií Slovenskej republiky v Bratislave. Prudký nárast záujmu o medzinárodnú medziknižničnú výpožičnú službu v ostatných rokoch naznačuje, že v budúcnosti bude potrebné počítať s rozšírením profilovaných pracovísk s konvergenciou do decentralizovaného systému. Tento trend bude zrejme akcelerovať po vstupe Slovenskej republiky do Európskej únie, kedy sa odstráni množstvo administratívnych prekážok a otvorí sa informačný svet. Aj v tomto smere bolo prevádzkova-

nie systému JASON v Slovenskej republike neoceniteľnou skúsenosťou. Ukázalo sa, že knižniciam profesionálne nič nestojí v ceste, aby priamo využívali informačný potenciál všetkých knižníc na svete. Je však nutné konštatovať, že medzinárodná medziknižničná výpožičná služba má aj svoj ekonomický (nie zanedbateľný) rozmer, čo bude ešte dlho zväzovať ruku týmto procesom.

Štatistické vyhodnotenie MMVS v SR za rok 2002

Vyššie uvedené legislatívne poverené knižnice, ktoré vybavujú požiadavky medzinárodnej medziknižničnej výpožičnej služby v Slovenskej republike, sprístupňujú v rámci medzinárodnej medziknižničnej výpožičnej služby dokumenty zahraničným knižniciam z fondov vlastných knižníc. Knižnice vykonávajú túto službu dôsledne v súlade so zásadami IFLA, ktoré majú implikované vo svojich knižničných poriadkoch.

Jednotlivé činnosti medzinárodnej medziknižničnej výpožičnej služby štatisticky sledujú realizujúce pracoviská podľa usmernenia národného ústredia. Univerzitná knižnica v Bratislave vyhodnocuje a súborne spracováva údaje za celú Slovenskú republiku do zverejňovaného materiálu:

Štatistika MMVS v SR 2002

Slovenská lekárska knižnica, ktorá metodicky usmerňuje všetky lekárske knižnice v SR poslala dotazníky lekárske knižniciam v Slovenskej republike, na prezentáciu štatistických údajov lekárske knižníc na Slovensku o získavaní dokumentov vo forme xerokópií článkov zo zahraničných a českých časopisov nachádzajúcich sa v knižniciach Českej republiky, s ktorými ich spája dlhoročná plodná spolupráca.

Štatistický prehľad uvádza **zaslané žiadanky** zahraničným knižniciam a **prijaté žiadanky** od zahraničných knižníc. Najvyšší počet zaslaných žiadaniek už tradične smeruje do Nemecka a prirodzene najmä do Českej republiky.

Roku 2002 bola pre medzinárodnú medziknižničnú výpožičnú službu v Slovenskej republike na vybavovanie žiadaniek na xerokópie článkov prínosom pokračujúca kooperácia v systéme JASON. Do systému sa zapojilo **59 inštitúcií zo** Slovenskej republiky, ktoré si samostatne vybavovali požiadavky svojich používateľov. Ako sme to konšatovali už vyššie, takáto priama koordinácia sa ukázala ako perspektívna. Súčasne sa ukázali úlohy národného koordinátora, na úrovni metodologickej, legislatívnej, funkčnej aj operatívnej. Potvrdil sa predpoklad decentralizácie informačných služieb na báze medziknižničnej výpožičnej služby, a zároveň nevyhnutnosť zodpovedného koordinátora zastupujúceho subsystém navonok voči ostatným subjektom systému.

Ako vidíme v tabuľke **Štatistika JASON za rok 2002** bolo realizovaných **7401 článkov so 65 823 stranami**. Na databázu JASON - NRW je

napojená bibliografická databáza JADE s viac ako 10 miliónmi článkov s 5 000 titulov periodík. Táto databáza sa využívala prevažne na rešeršovanie, overovanie a dopĺňovanie citácií článkov a zároveň v prepojení na JASON bolo možné priame objednanie citovaného článku.

Aktuálny stav medzinárodnej medziknižničnej výpožičnej služby Slovenskej republiky v roku 2003

Podstatným posunom v realizácii zámerov medzinárodnej medziknižničnej výpožičnej služby Slovenskej republiky je skutočnosť, že konzorcium JASON - NRW od 1.1.2003 ukončilo experimentálnu prevádzku JASON-u v rámci programu pomoci krajinám východnej Európy MOE a systém sa deklaroval ako interná medziknižničná výpožičná služba v Nemecku. Bilaterálne dohody medzi Univerzitnou knižnicou v Bratislave a Universitätsbibliothek Bielefeld umožňujú využívať JASON z fondu periodík bielefeldskej univerzitnej knižnice. Takto bol pôvodne koncipovaný celý program. Keď sa ukázala schopnosť slovenskej strany reagovať na vyšší počet požiadaviek širokého odborového spektra, bol rozšírený vstup do celej siete konzorciálnych partnerov JASON. Treba kriticky konštatovať, že zmeny v pôsobení konzorcia JASON napriek signálom slovenskú stranu zaskočili. Súčasne implementovaný JASON odborným profilom nepokrýva veľké množstvo požiadaviek knižníc na Slovensku. Daná realita veľmi ovplyvňuje vývoj medzinárodnej medziknižničnej výpožičnej služby v Slovenskej republiky v roku 2003. Situácia sa začala riešiť navrhnutím novej koncepcie služby.

Na seminári 30.1.2003 bol prehodnotený stav medzinárodnej medziknižničnej výpožičnej služby Slovenskej republiky. Ako východisko sa ukázal štandard využívania internetových prehliadačov, používanie online katalógov a dostupnosť časopisov v SR a ČR – plnotextové databázy, expresné získavanie článkov časopisov, ale aj monografií cez databázu SUBITO a GBV, ktoré sa už rutinne využívajú v legislatívne kompetentných knižniciach SR. Zásadným regresným prvkom tejto zmeny je nutná koncentrácia prác medzinárodnej medziknižničnej výpožičnej služby do štyroch knižníc. Je tak nevyužitý potenciál širokého spektra našich pracovísk, ktorý, ako sme to už viac krát konštatovali, sa plne odborne osvedčil.

Daná situácia sa jednoznačne doriešila na porade 4.3.2003 zástupcov knižníc, ktoré realizujú medzinárodnú medziknižničnú výpožičnú službu v Slovenskej republike zo zákona. Zdôraznila sa nutnosť koordinácie a priblíženie vzájomnej spolupráce štyroch knižníc a pripravenosť (veríme, že prechodne) optimalizovať centralistický systém služby. Postupne sa dohodlo riešenie takých kľúčových problémov ako je udeľovanie „colnej

výnimky“, fakturácia za služby medzinárodnej medziknižničnej výpožičnej služby, úhrady zahraničným knižniciam.

Univerzitná knižnica v Bratislave venuje veľkú pozornosť svojej úlohe národného ústredia medzinárodnej medziknižničnej výpožičnej služby Slovenskej republiky. Postupne sa prebudováva profesionálny profil pracoviska. Posilňuje sa technické vybavenie ale najmä kvalita personálneho profilu. Napriek pomerne krátkemu času pracovníci útvaru medziknižničnej výpožičnej služby získali veľmi dobrý kredit medzi kolegami v knižniciach Slovenska. Aktívne sa zúčastňujú na knihovnícko-informačných akciách, ktoré sú dôležité pre stále živú informačnú odbornú komunikáciu a orientáciu, aby knižničné služby boli stále na kvalitnej odbornej úrovni.

Perspektívy spolupráce v rámci MMVS

Knižnice sa menia. Stávajú sa z nich otvorené inštitúcie, ktoré sa už nespoliehajú iba na vlastné knižničné fondy. Musia kooperovať a vymieňať si informácie a dokumenty bez ohľadu na geografické, politické a kultúrne hranice a čoraz vo väčšej miere musia zabezpečovať služby z externých informačných zdrojov. Z prevažne uzavretých inštitúcií na zhromažďovanie, spracúvanie a uchovávanie fondov, sa budujú otvorené inštitúcie, ktoré sprostredkujú a dodávajú informácie prostredníctvom najnovších technológií. V tomto smere medziknižničná vnútroštátna i medzinárodná výpožičná služba zohráva veľmi dôležitú úlohu, aby sa knižnice ako informačné a vzdelávacie inštitúcie prostredníctvom svojich služieb aktívne podieľali na sprístupňovaní vlastných i vonkajších zdrojov.

ŠTATISTIKA JASON ZA ROK 2 0 0 2

Počet pridelených TAN	1.polrok	2.polrok	SPOLU
UK Bratislava	1200	300	1500
Inštitúcie v Bratislave	3655	2500	6155
Inštitúcie na Slovensku	4535	1720	6255
SPOLU	9390	4520	13910

Počet objednávok

			SPOLU
UK Bratislava	865	123	988
Inštitúcie v Bratislave	2517	1303	3820
Inštitúcie na Slovensku	2760	619	3379

SPOLU	6142	2045	8187
--------------	-------------	-------------	-------------

PRIŠLO	P.obj.	P.str.	P.obj.	P.str.	SPOLU	Spolu obj. str.
---------------	---------------	---------------	---------------	---------------	--------------	----------------------------------

UK Bratislava	805	8506	116	1875		921
Inštitúcie v Bratislave	2314	19417	1153	10064		3467
Inštitúcie na Slovensku					na Slovensku	
	2441	21406	572	4555		3013
SPOLU	5560	49329	1841	16494		7401

Negatívna správa

				SPOLU
UK Bratislava	38		7	45
Inštitúcie v Bratislave	125		50	175
Inštitúcie na Slovensku	103		30	133
Spolu	266		87	353

Nevybavené

				SPOLU
UK Bratislava	24		0	24
Inštitúcie v Bratislave	93		39	132
Inštitúcie na Slovensku	20		19	39
Spolu	137		58	195

Použité TAN

UK Bratislava	1136		134	1270
Inštitúcie v Bratislave	2954		1522	4476
Inštitúcie na Slovensku	3686		841	4527
Spolu	7776		2497	10273

ŠTATISTIKA MMVS SR 2002

Položka	UKB BA	CVTI SR BA	SNK Martin	ÚK SAV BA	SLK BA	Lekárske knižnice	SPOLU:
1. Zaslané ž.							
1.1 Celkove	3059	2869	990	1177	11	886	8992
1.2 Vybavené	2467	1808	990	1177	11	802	7255
1.2.1 Výpožičky	776	427	639	115	0	11	1968
1.2.2 Xerox	1691	1381	351	1062	11	791	5287

2. Prijaté ž.							
2.1 Celkove	128	21	68	24	216	193	650
2.2 Vybavené	73	20	52	18	174	184	521
2.2.1 Výpožičky	56	1	32	3	0	1	93
2.2.2 Xerox	17	19	20	15	174	183	428

UKB BA Univerzitná knižnica Bratislava
 CVTI SR BA Centrum vedeckotechnických informácií SR Bratislava
 SNK Martin Slovenská národná knižnica Martin
 ÚK SAV BA Ústredná knižnica SAV Bratislava
 SLK BA Slovenská lekárska knižnica Bratislava
 Lekárske knižnice